Âişe el-Bâûniyye

SÛFİZMİN ESASLARI

İngilizceye Çeviren ve Editör:
Emil Homerin

Çeviri:
Ferhan Öner

alBaraka
Yayınları

ÂİŞE EL-BÂÛNİYYE

Âişe el-Bâûniyye (ö. 923/1517), İslâm tasavvuf tarihinin önde gelen kadın sûfîlerinden, aynı zamanda Memlük döneminin seçkin şair ve müelliflerindendir. XV. yüzyılın ikinci yarısında Şam'da, âlim ve şairleriyle tanınan Bâûnî ailesinde dünyaya geldi. Şâfiî fakihi ve Şam başkadısı olan babası Yusuf'un gözetiminde iyi bir eğitim aldı; Kur'ân, hadis, fıkıh ve şiir tahsil etti ve sekiz yaşında Kur'ân'ı ezberledi. Tasavvuf eğitimini Kâdiriyye tarikatının Urmevî koluna mensup Cemâleddin İsmâil el-Havvârî ve Muhyiddin Yahya el-Urmevî'den aldı. 1513'te oğluyla birlikte Kahire'ye gitti; burada fıkıh tahsilini ve ilmî faaliyetlerini sürdürdü. Daha sonra Şam'a döndü ve 1517 yılında vefat etti.

Şiir ve nesir türünde bir düzineden fazla eser kaleme alan Âişe el-Bâûniyye, özellikle tasavvuf, ilâhî aşk ve Hz. Peygamber sevgisi etrafında şekillenen eserleriyle tanındı. Tasavvufî tecrübesinin farklı merhalelerini eserlerine yansıtan Bâûniyye, müridlere mânevî yolculuklarında rehberlik eden bir sûfî mürşit kimliğiyle de dikkat çeker.

FERHAN ÖNER

Öğrenim hayatına Fırat Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümünde başladı; daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesine geçerek jeoloji mühendisliği öğrenimini üstün başarıyla tamamladı ve Diploma Supplement (Mavi Diploma) almaya hak kazandı. Ardından Karatay Üniversitesi öğretim üyelerinin katkılarıyla düzenlenen Uluslararası Çevirmenlik Eğitimi'ni (ICCW) tamamladı. Özellikle Rusça ve İngilizceden farklı tür ve alanlarda çok sayıda metin, kitap ve makalenin çevirisini yaptı; editörlük ve redaksiyon çalışmalarında bulundu.

Daha sonra Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim gören Öner, aynı üniversitede bütünleşik doktora öğrencisi olmaya hak kazandı; ancak mevcut koşulları nedeniyle öğrenimine ara verdi. Hâlen çevirmenlik çalışmalarını sürdürmekte ve çeşitli alanlarda eğitimler vermektedir.

Farouk Mustafa anısına...

Özverili bir öğretmen, usta bir çevirmen,
saygın bir meslektaş ve çok nazik bir insandı.
"Geride bıraktığımız gönüllerde yaşamak, hiç ölmemektir."

Thomas Campbell

İçindekiler

KISALTMALAR 9
TEŞEKKÜR 11
GİRİŞ 13
Hayatı 13
Düşüncesi ve Eserleri 16
Sûfizmin Esasları 19
METNE DAİR NOTLAR 23
SÛFİZMİN ESASLARI 25
Birinci Esas: Tövbe 27
İkinci Esas: İhlas 47
Üçüncü Esas: Zikir 63
Dördüncü Esas: Muhabbet 83
Muhabbet Üzerine Son Söz 111
KAYNAKÇA 125
İSİMLER VE TERİMLER SÖZLÜĞÜ 129
ÖNERİLEN OKUMALAR 139
DİZİN 141

KISALTMALAR

Ar.	Arapça karşılığı
Yakl.	Yaklaşık
Öl.	Ölüm tarihi
EI	*Encyclopaedia of Islam*, 1. baskı
EI2	*Encyclopaedia of Islam*, 2. baskı
EI3	*Encyclopaedia of Islam*, 3. baskı
EQ	*Encyclopaedia of the Qurʾān*
Fl.	Faal olduğu dönem
S.	Saltanat dönemi

TEŞEKKÜR

Bu proje uzun yıllar içinde şekillenerek birçok kurum ve vakfın desteğini almıştır. Fulbright Foundation'a, National Endowment for the Humanities'e, American Research Center in Egypt'e ve Rochester Üniversitesine verdikleri destek için minnettarım. Mısır'daki Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Netherlands-Flemish Institute in Cairo, American University in Cairo ve American Research Center in Egypt kurumlarının da büyük yardımları dokunmuştur. Ayrıca Library of Arabic Literature dizisi editörlerinin özverili çalışmalarını da özellikle belirtmek isterim. Aynı şekilde Tahera Qutbuddin ve Shawkat Toorawa, tüm el yazmalarını baştan sona gözden geçirerek kıymetli düzeltmeler yapmış ve önerilerde bulunmuştur. Bunun yanı sıra bu projede desteklerini esirgemeyen dostlarım ve meslektaşlarım; Fatima Bawany, Daniel Beaumont, Kenneth Cuno, Bruce Craig, Li Guo, Ahmad Harîdî, Carl Petry, Marlis Saleh, John Swanson, Edward Wierenga ve çok sevgili Nora Walter'a teşekkür etmek isterim.

GİRİŞ

Âişe el-Bâûniyye (öl. 923/1517) olağanüstü bir Müslüman âlimdi. O, bir sûfi, son derece velût bir şair ve yazardı. XX. yüzyıldan önce Arapça eser veren kadınlar arasında ondan daha fazla eser kaleme alan başka bir kadın bulunmamaktadır. Âişe, yazılarında sık sık Allah'a ve O'nun peygamberi Hz. Muhammed'e (sav) duyduğu güçlü sevgiden ve manevi vuslat arayışından söz eder. Bu meseleler, Âişe'nin bu manevi yolda başkalarına yardımcı olmak amacıyla derlediği bir rehber niteliğindeki *Sûfizmin Esasları* adlı eserinin merkezinde yer alır. Yüzyıllar boyunca teşekkül etmiş tasavvuf geleneğinden dersler ve metinler devşiren Âişe, hakikat yolcusuna nefsinden arınıp tövbe etmesini ve samimi bir sevgi hayatına yönelmesini öğütler. Bu dönüşümün temelinde ise hem insanın sınırlarının hem de Allah'ın sınırsız sevgisinin sürekli hatırda tutulması vardır. Âişe, *Sûfizmin Esasları*'nda vuslata giden yoldaki önemli makam ve hâlleri anlatırken okuyucularını, kendilerini Allah'a teslim etmeye ve O'nun sevgi dolu lütfunu gönüllü olarak kabul etmeye davet eder.

Hayatı

Âişe el-Bâûniyye, miladi XV. yüzyılın ikinci yarısında Şam'da doğdu. Aslen Suriye'nin güneyindeki küçük Bâûn köyünden

gelen uzun bir din âlimleri ve şairler silsilesine mensuptu. Eğitim ve iş imkânı arayışıyla zamanla Şam'a yerleşen Bâûnî ailesi, birkaç nesil boyunca Mısır ve Suriye'nin Memlük sultanlarına hizmet etmiştir. Âişe'nin babası Yusuf (öl. 880/1475), Şafiî fıkhı âlimidir ve Şam'da başkadı olarak büyük bir şöhret kazanmıştır. Tüm çocuklarının iyi bir eğitim almasını sağlamış, böylece Âişe de beş erkek kardeşiyle birlikte Kur'ân'ı, Hz. Muhammed'in (sav) hadislerini, fıkıh ilmini ve şiir yazmayı öğrenmiştir.[1] Sekiz yaşına geldiğinde Kur'ân'ın tamamını ezberlediğini, gençlik yıllarında ailesiyle hac yolculuğuna çıktığını anlatır. Bu yolculuk sırasında Hz. Muhammed'i (sav) rüyasında gördüğünü nakleder:

> Allah, Mekke-i Mükerreme'de bulunduğum sırada bana Resûl'ü görme imkânı verdi. İçimi bir sıkıntı kaplamıştı ve ben de kutsal mabedi ziyaret etmeye karar verdim. Cuma gecesiydi; Kâbe'yi ve harem bölgesini gören kapalı verandada bulunan bir sedire uzandım. Orada bir adam, Allah'ın Resûlü'nün hayatı hakkında bir şiir okuyordu ve Hz. Muhammed'e salat ve selam getiren sesler yükseliyordu. Sonra gözlerime inanamadım, sanki bir kadınlar topluluğunun arasında bulunuyordum. Birisi, "Peygamber'i (sav) öp!" dedi ve üzerime öyle bir korku çöktü ki Hz. Muhammed (sav) önümden geçene kadar bayılacak gibi oldum. Bunun üzerine O'nun şefaatini istedim ve titreyen bir sesle Allah'ın Resûlü'ne şöyle dedim: "Ey Efendim, Senden şefaat diliyorum!" Sonra O'nun vakur bir şekilde şöyle söylediğini duydum: "Ben kıyamet gününde şefaat edenim."[2]

Âişe, eğitiminin bir parçası olarak tasavvuf ilmini de öğrenmiştir ki bu aslında Bâûnî ailesinde yaygın bir gelenekti. Büyük amcalarından biri sûfi bir zahit, bir diğeri ise Şam'daki bir sûfi tekkesinin yöneticisiydi. Ayrıca babası da dâhil olmak üzere Bâûnî ailesinin bazı üyeleri, sûfi şeyhi Ebûbekir İbn Davud'un (öl. 806/1403) dergâhının yakınındaki aile mezarlığına

---

1 Âişe el-Bâûniyye'nin hayatı ve eserleri hakkında verilen bu anlatı, Homerin'in çalışmalarına dayanmaktadır; bkz. "Living Love", s. 211-16; *Emanations*, s. 11-27.

2 Âişe el-Bâûniyye, *Mevrid*, s. 104-5; Rabâbia (ed.), s. 53.

defnedilmişti. Bu şeyh, Bâûnî ailesinin mensup olduğu Kâdiriyye tarikatının Urmevî koluna bağlıydı. Âişe birçok eserinde özellikle şu iki Kâdirî mürşidini övmüştür: Cemaleddin İsmail el-Havvârî (öl. 900/1495) ve onun halefi Muhyiddin Yahya el-Urmevî (XI.-XVI. yüzyıl):

> Benim eğitimim ve yetişmem, ruhi fena ve arınmam, zamanının velilerinin sultanı, çağının saf dostlarının tacı, hakikat ve dinin güzelliği, yüce üstat, kutupların babası, varlığın kutbu İsmail el-Havvârî'nin yardım eliyle gerçekleşti ve daha sonra onun hâller ile makamlar, kurbiyet ile vuslat yolundaki halefi olan Muhyiddin Yahya el-Urmevî'nin yardım eliyle devam etti. Allah onun hayatı boyunca artarak devam eden manevi bereketlerini yaymaya devam etsin ve bizi her an onun bereketi ve yardımıyla birleştirsin.[3]

Bâûnî ailesi Şam'da tanınmış ve saygın bir aileydi. Bu sebeple Âişe, o bölgenin seçkin ailelerinden birine mensup olan ve soyu Hz. Muhammed'e (sav) dayanan İbn Nakîb el-Eşrâf ile evlendi. Âişe'nin kocasının tam adı Ahmed İbn Muhammed İbn Nakîb el-Eşrâf'tı (öl. 909/1503) ve o da Şeyh İsmail el-Havvârî'nin müritlerindendi. Âişe ile Ahmed'in bilinen iki çocuğu oldu: oğulları Abdûlvehhab (897-925/1489-1519) ve kızları Baraka (d. 899/1491).

Âişe, miladi 1513 yılında dul kalmış olarak Şam'dan ayrıldı. Memlük idaresinde oğluna bir iş bulmak amacıyla onunla beraber Kahire'ye doğru yola çıktı. Yolculuk sırasında Mısır Deltası bölgesindeki haydutlar, kervanlarına saldırdı ve kitapları da dâhil olmak üzere sahip oldukları her şeyi çaldı. Âişe ve oğlu Kahire'ye vardıklarında yoksul bir durumda kalsalar da Memlük sultanı Gavrî'nin (s. 906-922/1501-1516) dış işleri görevlisi ve gizli kâtibi olan aile dostları Mahmud İbn Muhammed İbn Ecâ (öl. 925/1519) onlara yardım eli uzattı. İbn Ecâ, elinden geldiğince onların ihtiyaçlarını karşıladı ve Âişe'nin oğlunu devlet kâtipliğinde işe aldı.

---

3 İbnu'l-Hanbelî el-Halebî, *Dûrru'l-Habeb,* 1:2:1063-64.

Âişe sonraki üç yılı Kahire'de geçirdi ve burada birçok âlimden fıkıh ilmi okudu. İbn Ecâ'nın maddi desteğini minnetle kabul etti ve ona teşekkür etmek için birkaç şiir yazdı; aynı zamanda yeni eserler kaleme almaya devam etti. Miladi 1516 yılında oğluyla birlikte Kahire'den ayrıldı çünkü oğlu, İbn Ecâ'ya Halep'e giden yolculukta eşlik etmekle görevlendirilmişti. O sırada Sultan Gavrî kuzeydeki Osmanlılara karşı savaşa hazırlanmasına rağmen Âişe ile şahsen görüşmek için vakit ayırdı. Daha sonra memleketi Şam'a geri dönen Âişe, kısa süre sonra 1517 yılında vefat etti. Kaynaklar, Gavrî'nin Âişe ile neden görüştüğünü açıkça belirtmez ancak Gavrî, Arap edebiyatını çok severdi ve muhtemelen Âişe'nin şair olarak ününden haberdardı. Ayrıca sultanın, yaklaşan savaş için Âişe'nin manevi bereketini ve duasını istemiş olması da muhtemeldir. Çünkü çağdaşlarının aktarımlarından, onun dindar bir kadın ve sûfi bir yol gösterici olarak büyük saygı gördüğü açıkça anlaşılmaktadır.[4]

Düşüncesi ve Eserleri

Eğitimli bir Müslüman kadın olarak Âişe el-Bâûniyye ayrıcalıklı bir konuma sahipti ancak bu, Orta Çağ Müslüman toplumunda yaygın bir durum değildi. Orta Çağ boyunca çok sayıda eğitimli Müslüman yaşasa da bunların çok azı özgün eserler kaleme almıştır. Âişe el-Bâûniyye, düzyazı ve şiirden oluşan bir düzineden fazla eser kaleme almış olması bakımından gerçekten istisnai bir şahsiyettir ve eserleri çağdaşlarının birçoğu tarafından övgüyle anılmıştır. Günümüzde Âişe'nin yazılarının birçoğu kaybolmuştur. Ancak elimizde kalan yazmalardan ve kendi ifadelerinden bildiğimiz kadarıyla eserlerinin büyük bir kısmı, tasavvufi temalar ve Hz. Muhammed'e (sav) övgüler üzerinedir.[5] Âişe, Hz. Muhammed'in (sav) hayatını ve peygamberlik görevini anlattığı, düzyazı ile şiiri harmanladığı çok sayıda mevlid de

[4] Homerin, "Writing", s. 396-97.

[5] Âişe'nin eserlerinin geçici listesi için bkz. Homerin, "ʿĀʾishah al-Bāʿūniyyah".